

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ

МАЛИНОВСЬКА Тетяна Миколаївна - кандидат юридичних наук, доцент старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК **341.96,347.633**

Рассмотрен порядок осуществления надзора за соблюдением прав детей-граждан Украины, усыновленных иностранцами гражданами. Выделены проблемные вопросы правового сотрудничества между компетентными органами других государств в сфере контроля и надзора за усыновленными детьми. С целью обеспечения более эффективного контроля и надзора за судьбой усыновленных детей предложено создание международной правовой базы (банка данных) и формирование единого реестра усыновленных украинских детей иностранцами гражданами.

Ключові слова: дитина, міжнародне усиновлення, контроль, нагляд, сім'я.

Постановка проблеми

Одним з основних завдань, які стоять перед державами світу на сучасному етапі їх розвитку, є запровадження дієвого механізму захисту прав людини. Складність реалізації такого завдання зумовлена тим, що права людини знаходяться в різних сферах та поширюються на різні категорії спільнот, а це, у свою чергу, потребує створення для них окремого правового механізму захисту їх прав. Особливо це стосується дітей, які в силу свого психоемоційного розвитку не спроможні захистити себе самостійно, тому держави мають приділяти значну увагу саме захисту прав дитини [1, с.3].

Діти є найбільш уразливими тоді, коли позбавлені батьківської опіки та піклування, і вирішуючи питання про їх усинов-

лення, особливо при міжнародному усиновленні, держави повинні докладати усіх зусиль, аби створити і забезпечити функціонування уніфікованих національних механізмів захисту прав дитини.

Стан дослідження

Питанням правового регулювання як національного так і міждержавного усиновлення приділяло увагу багато дослідників та науковців: С.А. Абрамова, К. Ю. Бородич, А. С. Гавердовський, О. О. Грабовська, А. З. Дзугаєва, А.А. Дюжева, І. В. Жилінкова, І.А. Зіміна, А. М. Кантарбекова, О. Ю. Князева, І. І. Лукашук, С. Ю. Марочкіна, В. В. Попко, Н. В. Погорецька, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, В. Я. Суворовата інші вчені. Враховуючи широкий спектр досліджень у сфері усиновлення, механізм нагляду та захисту прав і інтересів дітей, які були усиновлені іноземними громадянами, в сучасних умовах залишається вкрай актуальним.

Метою статті є визначення основних проблемних питань, які виникають при здійсненні контролю та нагляду усиновлених дітей іноземцями, та надати пропозиції щодо їх врегулювання.

Функцію захисту прав та інтересів дітей у міждержавному усиновленні міжнародне право покладає на державу походження дитини та державу, в якій проживають усиновлювачі. Відповідно до п. «b» ст. 21 Конвенції про права дитини: «Держави-учасни-

ці, які визнають і/чи дозволяють існування системи всиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони визнають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим»[2].

Переважає право серед інших іноземних громадян на усиновлення дитини, яка є громадянином України, мають іноземні громадяни країн, які уклали міжнародні договори з Україною про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Згідно з Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав від 08.10.2008 № 905 іноземці, які стоять на обліку та бажають усиновити українську дитину, ретельно перевіряються Національним бюро Інтерполу на предмет компрометуючої інформації про наявність судимостей, стан здоров'я та фінансове становище.

У разі наявності відомостей компрометуючого характеру щодо заявників у Генеральному секретаріаті Інтерполу, МВС України впродовж трьох днів після надходження результатів перевірки інформує про це Міністерство соціальної політики України.

У разі відсутності таких відомостей МВС України впродовж 40 днів після надходження запиту інформує Міністерство соціальної політики про відсутність відомостей компрометуючого характеру щодо заявників у Генеральному секретаріаті Інтерполу, а також про результати перевірки заявників правоохоронними органами держави, громадянами якої є іноземці, та держави, на території якої вони проживають [3].

Держава, яка дозволяє усиновлення дітей за кордон, зобов'язана дбати про право дитини на сім'ю та благополуччя за межами країни. Для цього вона повинна мати детальну та достовірну інформацію про кожну дитину, яка була усиновлена іноземця-

ми. Головним чином це стосується процедури усиновлення, нагляду та контролю за умовами виховання і проживання усиновленої дитини.

Одна з основних функцій Інтерполу полягає в забезпеченні можливості органами поліції різних країн обмінюватися інформацією надійно та швидко. Вказана організація розвила свою глобальну поліцейську систему комунікацій, названу 1-24/7, з метою розповсюдження надзвичайної інформації щодо злочинців і злочинних дій. Цей інструмент здійснення закону призначений для того, щоб забезпечити можливості поліції протидіяти міжнародній злочинності та є ключовим для поліцейської співпраці.

Контрольно-наглядові функція щодо захисту прав та інтересів усиновлених дітей іноземними громадянами на сьогоднішній день залишається досить гострим та актуальним питанням, оскільки не вироблена правова база, яка б визначила порядок здійснення нагляду та контролю консульськими установами за дотриманням прав дітей, усиновлених іноземцями, не передбачена відповідальність усиновлювачів за відсутність постановки на облік у консульських установах, за неподання звіту про умови проживання та стан здоров'я усиновленої дитини тощо [4,с.9].

Крім того, при постановці на консульський облік усиновлювачі українських дітей часто надсилають до закордонних установ України неповний комплект документів, необхідних для постановки на консульський облік, усиновлених ними дітей – громадян України. Відсутність необхідних документів інколи унеможливує своєчасну постановку дитини на консульський облік [5,с.361].

Також необхідно визначити, що звіти про умови проживання та виховання усиновлених дітей в більшості випадків носять суб'єктивну інформацію, оскільки дану інформацію до консульських установ подають безпосередньо усиновлювачі. Проте, як почувають себе діти, з таких звітів об'єктивно судити неможливо, тому що форма звіту про умови виховання та проживання дитини є довільною за змістом, проте в обов'язковому порядку передба-

чає відповіді на запитання щодо фізичного, психологічного стану дитини, умов виховання та розвитку, ставлення дитини до інших членів сім'ї, спорту, харчування, здоров'я тощо.

Сьогодні повноваження консульського працівника в питанні нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей чітко не визначені, що не дає можливості в повній мірі виконати законодавчо передбачений обов'язок, особливо в позаштатних ситуаціях, коли з'являється інформація про небезпеку для дитини в сім'ї, порушення її прав, зміну місця проживання родини, вилучення дитини з сім'ї та передання її під опіку інших осіб, переусиновлення дитини.

Нотаріально оформлене зобов'язання усиновлювачів-іноземців, яке вони приймають на себе відповідно до вимог ч. 3 ст. 252 Цивільного процесуального кодексу України [6] та п.33 Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав [3], надавати представникам дипломатичної установи України за кордоном інформацію про всиновлену дитину та можливість спілкуватися з нею, утворює правові наслідки у відносинах між усиновлювачами та державою Україна лише за українським законодавством.

У випадку міждержавного усиновлення зачіпаються інтереси декількох осіб, які є громадянами різних держав, або осіб, які проживають на території різних держав. У праві цих держав можуть закріплюватись різні, навіть протилежні, погляди на усиновлення. Ці розбіжності зумовлюються насамперед різними цілями, що поставлені перед інститутом усиновлення у цих державах.

Участь у такій міжнародній діяльності потребує ефективної інформаційної підтримки, яка стає важливим ресурсом формування довіри громадськості до євроінтеграційного розвитку [7, с.5].

Інформаційне забезпечення міжнародного співробітництва має враховувати кілька основних чинників взаємодії. Зокрема, процес збирання та переробки інформації й у процесі транскордонної взаємодії, яка потрібна для прийняття обґрунтованих рішень; створення баз даних для забез-

печення такого співробітництва; формування автоматизованих систем управління транскордонним співробітництвом; забезпечення необхідного рівня поінформованості громадськості щодо нього як чинника широкої суспільної підтримки дій влади у сфері транскордонного співробітництва; позиціонування євро регіонів як активних учасників міжнародних відносин і створення їхнього позитивного іміджу на європейській арені [8, с.139].

Оперативність обміну інформацією, досить надійна система захисту конфіденційності повідомлень, що забезпечуються в рамках Інтерполу, часто є ефективним інструментом у викритті транснаціональної злочинної діяльності – викрадення дітей, торгівля дітьми, незаконне переміщення за кордон та інші злочини, які порушують права дитини.

Висновки

В Україні відсутня національна база з питань дотримання прав дитини з комплексними даними, деталізованими за віком, статтю, етнічним і соціально-економічним походженням. Статистика ведеться окремими державними органами відповідно до покладених на них обов'язків. При цьому увагу зосереджено лише на дітях груп ризику та тих, що знаходяться під опікою держави. У той же час питання поваги до поглядів дитини, дитячої участі, насильства над дітьми не враховуються. Якщо правопорушення щодо неповнолітнього не складає окремого складу злочину, такий злочин у статистиці не відображено. Відповідно, статистика щодо кількості дітей, потерпілих від ряду злочинів, не ведеться [9, с.24].

Об'єктивну необхідність удосконалення міжнародної співпраці викликає як стан договірно-правової бази, так і практика виконання Україною, як і багатьма іншими державами, зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів у сфері міждержавного усиновлення.

На думку автора, вирішення цього питання можливе шляхом забезпечення потрібної координації заходів з двосторонньої та багатосторонньої технічної співпраці, шляхом створення міждержавної правової

бази (банку даних) та формування єдиного реєстру усиновлених українських дітей іноземними громадянами, використовуючи систему 1-24/7, в яку необхідно інтегрувати базу усиновителів та усиновлених дітей. Головною функцією запровадження міждержавної правової бази (банку даних) стане: забезпечення безперешкодного доступу працівників українських консульств до дітей, контролю за умовами життя і виховання дітей, усиновлених іноземними громадянами. Запити і звіти дадуть можливість швидко й ефективно обновляти дані, отримувати відповіді на питання, здійснювати пошук потрібних даних, аналізувати дані. Допоможе такий інформаційний ресурс і в розкритті випадків, коли усиновлені діти передаються в нові сім'ї без відома соціальних служб, у тому числі і через мережу Інтернет. Інформація вноситься в банк даних автоматично, тобто на постійній основі, відповідними підрозділами Генерального секретаріату Інтерполу, які опрацьовують увесь масив інформації, що надходить від національних центральних бюро Інтерполу, а також матеріали з обміну інформацією між національними центральними бюро Інтерполу з відповідних питань у системі 1-24/7.

Власником кожної одиниці/об'єкту інформації, що міститься в банках даних Інтерполу, є певна країна-член Організації, тобто відповідне національне центральне бюро, що є ініціатором внесення інформації про об'єкт до цього банку даних, або здійснює обмін інформацією щодо відповідного об'єкту з іншими країнами (національними центральними бюро)[10].

Література:

1. Деркаченко Ю.В. Реалізація міжнародно-правових норм у сфері міждержавного усиновлення дітей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Деркаченко Юлія Вікторівна. – Ін-т законодавства ВР України., – К., 2010. – 16 с.

2. Про права дитини: Конвенція ООН від 20 листопада 1989р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021

3. Про затвердження Порядку прова-

дження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: постанова Кабінету Міністрів України від 08 жовт. 2008 №905 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>

4. Губанова О. В. Організаційно - правове регулювання усиновлення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07/ Губанова Ольга Валеріївна. – Київ : Б.В., 2011. – 20 с.

5. Логвінова М.В. Здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після їх усиновлення іноземними громадянами // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2007. – Вип. 37. – С. 359-365.

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №40-41, 42. – Ст. 492.

7. Українсько-польські інформаційні проекти транскордонної співпраці Тихомирова Є. РОЗДІЛ II. Європейська інтеграція: досвід Польщі та України. 10, 2013 // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки С. 138-146

8. Інструмент європейського сусідства і партнерства – нові можливості для України / Під ред. Н. Андрусевич – Львів, 2008. 160с.

9. Моніторинг виконання Українською державою Заключних спостережень Комітету ООН з прав дитини за результатами третьої та четвертої об'єднаної доповіді України (2011 р.) заг. ред.: Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г. 2014 – 102с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.la-strada.org.ua/ucsp_mod_library_download_300.html

10. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу від 13 черв. 1956 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_142

Анотація:

АНОТАЦІЯ

Розглянуто порядок здійснення нагляду за дотриманням прав дітей-громадян України, усиновлених іноземними громадянами. Визначені проблемні питання правового співробітництва між компетентними органами інших держав у сфері контролю та нагляду за усиновленими дітьми. З метою забезпечення більш ефективного контролю та нагляду за долею усиновлених дітей запропоновано створення міжнародної правової бази (банку даних) та формування єдиного реєстру усиновлених українських дітей іноземними громадянами.

SUMMARY

The procedure of realizing supervision over children rights, who are citizens of Ukraine, adopted by foreign citizens has been considered. The issues of legal cooperation between competent authorities of other states in the field of control and supervision over adopted children have been defined. In order to ensure more effective control and supervision over the fate of adopted children the author has offered to create an international legal base (database) and to form an unified register of Ukrainian children adopted by foreign citizens.

Сучасні міжнародні стандарти вважають міждержавне усиновлення найкращим варіантом для дітей, які не можуть отримати належної опіки у рідній країні. Міждержавне усиновлення в даному випадку повинне розцінюватися як захід, спрямований на покращення добробуту дитини, і який повинен завжди ставити на перше місце захист прав та законних інтересів дитини. У процесі міждержавного усиновлення занепокоєння викликають питання щодо подальшої долі дитини. Особливу увагу в науковій статті приділено проблемі ненадан-

ня або несвоєчасного надання усиновителями звітів про умови проживання та стан здоров'я усиновленої дитини до консульських (дипломатичних) установ України.

У даному дослідженні дана спроба надати рекомендації щодо захисту прав та інтересів дитини шляхом створення міжнародної правової бази (банку даних) та формування єдиного реєстру усиновлених українських дітей іноземними громадянами використовуючи глобальну поліцейську систему комунікацій 1-24/7.